

Kadrina Keskkool

Heinrich Kruusvaldi elu ja tegevused
Uurimistöö

Karl-Martin Peri

11. klass

Juhendajad Merike Lillemägi

Tiiu Uusküla

Kadrina 2013

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. Elu enne teist maailmasõda	3
1.1. Kodukoht	4
1.2. Perekond	4
1.3. Lapsepõlv ja kooliaastad	5
1.4. Noorusaastad	6
2. Fotograafiast Eestis	7
3. Elu Kadrinas	8
3.1. Äritegevuse algus	8
3.2. Ateljee	9
3.3. Tagasi Krimmi majas	11
3.4. Teine maailmasõda ja Laskurkorpus	11
3.5. Kodus pärast sõda	13
Kokkuvõte	14
Kasutatud kirjandus ja allikad	15
Lisad 1 -51	16
Lisa 52	40
Pilditöö	40
Kellatöö	40
Oskused, huvid, harrastused	41
Isa ja vanaisa	41

Sissejuhatus

Ühe inimese elukäigu uurimine on alati tihedalt seotud kogu maailma muutumiste uurimisega. Väikese Eesti riigi inimesel tuli 20. sajandil taluda suurte riikide vägivalda. Sageli on inimese elukäik huvipakkuv veel järgnevatele põlvkondadelegi, sest inimesele on omane uudishimu oma juurte tundmaõppimise vastu. Järgneva uurimuse eesmärgiks on avada järk-järgult Gustav Heinrich Kruusvaldi elukäik, mis algas küll vaeses paljulapselises peres, kujunes aga igati huvipakkuvaks tema järeltulevatele põlvedele. Uurimuse eesmärk on jäädvustada Gustav Heinrich Kruusvaldi elukäik temast säilinud dokumentide, märkmeraamatute, fotokogude ja suuliste mälestuste põhjal, tehes selleks ka mõningaid lühiülevaateid: eestlased Suures Isamaasõjas, fotograafia ajalugu.

Gustav Heinrich Kruusvald sündis 20. sajandi alguses – aastal 1908. Tema elukäiku on võimalik tundma õppida mitmel moel. Uurimuses on kasutatud rikkalikku perekonnaarhiivi: fotokogud, dokumendid, suuline pärimus uuritava tütre intervjuu näol. Gustav Heinrich Kruusvald elas silmatorkavat elu selles mõttes, et teda mäletatakse Kadrinas hästi. Ta jättis endast heas mõttes suure ja sügava ja mitmetahulise jälje. Tema elukäiku jälgides saame teada ka 20. sajandi elust üldse. Saame teada, et elu-olu sajandi esimeses pooles erines vägagi eluolust sajandi teises pooles. Samas ei puudu ka sarnasused – tuli õppida, teha tööd, luua pere, kogeda rõõme ja kaotusvalu.

Uurimistöö on jaotatud teemadeks, mis avavad uuritava kodukoha tausta, kasvukeskkonda, kujunemismõjureid, elu poolt pandud raskuste, töömeheaastate ja oskuste-ametite lugu. Oli tema elu raskem või kergem, õnnelikum või õnnetum kui kellelgi teisel, on võimatu määratleda. Selleks puudub mõõtskaala, sest elud ja saatused ei ole ei mõõdetavad ega kaalutavad, nad lihtsalt on erisugused, paljuski aga ka sarnased.

Uurimus püüab leida vastuseid küsimustele, mis mõjutasid 20. sajandi algusaastatel nooruki kujunemist meheks, kuidas leidis ta oma kutsumused ja tee elus.

Uurimistöö koostamiseks on kasutatud uuritava isiku kahe märkmeraamatu ja mitmete dokumentide lugemist, internetiallikate uurimist ning struktureerimata vabas vormis vestlusintervjuud. Lisaallikaks on fotopärand.

1. Algusaastad

1.1. Kodukoht

Gustav-Heinrich Kruusvald sündis ukj 23. aprillil 1908 Virumaal Ilumäe kabeli lähikonnas asuvas Uuskülas popsikohas nimega Söödi (lisad 1, 2).

Seoses Ilumäe kaevamistega võeti ette ka Uusküla kalmed. Ja kui 1998. a. suvel ühte neist kaevama hakati, leiti arvatud 1000 aasta vanuse kalme asemel üle 2000 aasta tagasi toimunud põletusmatuste jäljed. Niisiis umbkaudu samast ajast, millest juba varem arvati pärinevat teine kalme. Leide oli küll vähe – vaid paar karjusenõela ja nuga –, kuid tähelepanu äratas just nende ootamatu vanus. Varem oli seal teada 1000 aastase asulakoha ja samaealiste muistsete ribapõldude olemasolu, kalmed aga osutusid nüüd vähemalt poole vanemaiks, samuti kaevatud kalme kõrval olev põld. Ent see ei sobinud kokku Uusküla nimega ning sundis Ajaloo Instituudi arheoloogiaosakonna juhatajat Valter Langi järelutama, et kunagine küla võis mingil põhjusel kaduda ja hiljem asemele tekkinud uuele anti siis ka vastav nimi. (Tammik 2005: 11)

1.2. Perekond

Ema Anna (1871-1947) ja isa Jakobi (1863-1927), kelle hüüdnimi „Jäska“ oli nii tuntud, et on ära mainitud isegi kiriku meetrikaraamatutes (lisad 3, 4), perre sündis 6 last, kellest poeg Gustav Heinrichi kaksikvend Jakob Aleksei 10kuusena rinnahaiguse tõttu suri.

[www] ra.ee/saaga/

- Õde Anete Pauline (1891-1950) – jäi üksikuks, järglasi ei olnud;
- Õde Vilhelmine Elisabeth (1893-1950) – jäi üksikuks, järglasi ei olnud;
- Õde Olga Helene (1897-1974) – elas ja töötas Tallinnas, oli kuulmispuudega (kasutas kuuldeaparaati) tütar Aino (1929-1989), poeg Kaljo (1938-2004);
- Vend Johannes Albert (1901-1954) – õppis Käsmu merekoolis, sõitis merd, elas Tallinnas, tütar Riina (1937);
- Uuritav Gustav Heinrich (1908-1987) – õppis fotograafiks, kellassepaks, elektrikuks, elas Kadriinas, poeg Hans (1933-1941 suri difteeria tagajärjel), tütar Tiiu (1947);
- Vend Jakob Aleksei (1908-1909) – suri 10 kuu vanusena rinnahaiguse tagajärjel;
- Vend Bernhard (1914-1976) – 2 järglasteta abielu, viimased 20 eluaastat oli pime (lisad 5, 6).

[www] ra.ee/saaga/; geni.com/home/

Perekonnalegendina on edastatud lugu, kui ema Anna oli kunagi kohtus tunnistajana öelnud, et tema ei näinud ega kuulnud seda sündmust, mida ta tunnistama oli kutsutud. Siis oli süüaluse ema sajanud: *Ärgu sinu lapsed ka nähku ega kuulgu midagi*. Juhtuski hilisemas elus nii, et Anna üks tütardest Olga kaotas kuulmise ja oli sunnitud kasutama kuulmisaparaati. Noorim poeg Bernhard kaotas aga silmahaiguse tagajärjel aeglaselt nägemise ja veetis oma elu lõpuaastakümned täielikus pimeduses. (*Uusküla, T. 2012*)

1.3. Lapsepõlv ja kooliaastad

Suurte talude piirialadel paiknenud saunikupere lapsed said varakult alustada töömehepõlve karjalastena. Hariduse said nad Palmse Võhma Algkoolis (lisad 7, 8). Vanem vend õppis edasi Käsmu merekoolis, sõitis aastaid merd. Õed õppisid õmblemist. Suures peres olid lastel õppimisvõimalused kasinad. Otsiti tööd väljaspool kodukohta. Külas oli palju samaealisi noori, sest tollel ajal olid pered lasterohked. Üsna lähedal Söödile asus küla kiigeplats, noorte kooskäimise koht. Ühelt pool ümbritsesid seda põllud, teiselt kadakane nõmmemaastik. Küllap seal pärast päevatööd ka aega veedeti ja sõprusi sõlmiti.

Laukasoo lähedal põldude ja metsade piirimail paiknenud külas oli inimene loodusele väga lähedal. Maast madalast sai selgeks nii põlluviljad kui ka metsa- ja sootaimed, samuti kõik maatööd. Ema Anna oli ravimtaimede tundja ja kasutaja hädaliste abistamisel. Selle oskuse omandas ka Gustav Heinrich päris põhjalikult. Lapsepõlvesõbraks poisile oli koer. Käteosavust treenis puidu ja kooretükkide vestmine – väga omane tolle aja lastele – sest kust muidu mänguvasju sai. Tollest perioodist oli ka pärit sügava sisselõike arm vasaku käe keskmisel sõrmel, mis takistas sõrme normaalselt kõverdumast. Sõrme sirgelthoidmine kujundas aastakümneid teatud uhke käehoiaku.

Gustav Heinrich sai Võsul ka tisliselli oskused, mida jätkus kogu eluks. Pärast isa surma tuli Gustav Heinrichil minna kaitseväeteenistusse (Rakveres ja Narvas), seejärel suundus tagasi ema juurde (lisa 9). Kadrinasse asus ta 1930. aastal, kus alustas iseseisvat tööd fotograafi ja päevapiltnikuna. Vastavad kutsetunnistused omandas ta pärast kutseeksami sooritamist Rakveres Virumaa tööoskusametis (lisad 10, 11, 12, 13). (*Uusküla, T. 2012*)

1.4. Noorusaastad

Uurides Gustav Heinrichi esimest märkmeraamatut aastast 1929, milles 188 lk tihedalt laulusõnu ning sõprade pühendussalmikesi, avaneb noore Heinrichi mõttemaailm (lisa 14). Ta on paljude laulusõnade alla kirjutanud nii kuupäeva kui ka koha, kus neid kirjutas. See toimib omamoodi päevaraamatuna. Alustatud on ilmselt kaitseväeteenistuse alguses, sest esimese laulu pealkiri on *Sõduri laul*. Sõber E. Tiivas on kirjutanud järgmise laulu, mille esimene salm ütleb: *Mehed hästi kuulake olen asjatundja / Kümme käsku tahan ma teile täna anda / Esiteks ma ütlen sulle seda meeles pea / Ära ihka võõraid naisi see ei ole hea ...* Edasi on Heinrich oma käega kirjutanud *Kaljuvald*, *Mu isamaa armas*, *Isamaa mälestus* – kõik dateeritud 2.III 29. Küllap lauldi neid laule sõduririvis, võib-olla oli isegi korraldus kirjutada üles ja õppida selgeks isamaaliste laulude sõnad. Edasi tulevad ka lõbusad kui mitte just lorilaulud nagu *Hans läks ükskord Mannikesega / Karjamaale marju korjama ...* Laul *Teretus* on kirja pandud Rakveres 10. märtsil 1929. Sama aasta märtsi- ja aprillikuus on kirjutatud hulk laulusõnu. 26. oktoobri 1929 on dateeritud kirjapandud laul juba Narvas. Seal on ka sõbrad pühendanud mõned read, nagu keegi: *Mälestuseks! Ela õnnes rõõmus / Rahu päevi näe / Tervitan sind vaimus / Jumalaga järe? / Kirjutanud sõber*. Vemmalvärsi mõõtu on pühenduse kirjutanud H. Lepp: *Oh oleks ma üks pits / Sinu aluskleidi all / Siis teaksin kas sa oled lits / või oled süütu tall / Narvas 8.XI 29*. Kuigi väeteenistus möödub kodumaa pinnal, ei vähenda see koduigatsust, sellest ka laulud *Lapsena luhal*, *Õhtu ehal* jt. Kirjas on ka *Krambambuli* sõnad. 1930. aasta algusest pärinevad sissekirjutused juba kodukülalt. Ka siin on mõned sõbrad pühendanud salmikesi. Huvipakkuvad on märkmed kuupäevadele lisaks – nimelt kellaajad, mil sissekanne tehtud. On *kell veerand kolm öösel ja kell pool 11 õhtul laupäev*. *Kadrinas 19.III 1931: Nõuanded / Ära oma jalgu / Lumest puhasta / Lund ei ole kauaks / Ise sulab ta / Ära haige juurde / Arsti kutsugi / Sest inimene / Sureb muidugi / Ära puutu lehes / Valitsusesse / Muidugi leht juba / Kinni pandakse / Ära hoia kodus / Püssa, pommisi / Läbi otsimine / Tuleb samuti*. Sellised laulud hoidsid ülal huumorimeelt. *Kadrinas* üksiolek toob paberile kirjaread *Kui kallist kodust läksin / Ma kurvalt kaugelt; Ma täna kallil, pühal õhtul / Su juures viibin, emake / jne*. Küsimusele, kust kõik need laulud võeti, annab vastuse märge 26.XII 1931 – *Chypre abieluleht*, küllap siis ka muudest lehtedest. Klade lõpetab laul *Lutika Viiu* – viiel leheküljel 29 salmi – kirjutatud *Kadrinas* 10. märtsil 1933, sel ajal oli abielu tulevase abikaasaga ammu sõlmitud. Salme Elfriede Korka ja Gustav Heinrich Kruusvaldt'i kihlus kuulutati välja 11. aprillil 1932, mille kohta on noor fotograaf valmis teinud ka postkaardi mõõtu kihlakaardi kihlatute fotodega ja omakäeliste kirjadega (lisa 15). Laulatas pastor Gustav Beerman 17. septembril 1932 (lisad 16, 17).

2. Fotograafiast Eestis

Eesti tuntumaid fotograafe Peeter Tooming (1939-1997) on öelnud: „Foto on ajalookroonika – visuaalne säilitatud minevik.“

Tõnis Liibeki artikkel Fotograafia ajaloost ja ajaloolistest fotodest Eestis

(fotoparand.org.ee/.../T-Liibek/) annab järgmised selgitused fotograafia kohta:

Fotograafia tuleb kreekakeelsetest sõnadest *phōs* (valgus) ja *gràphein* (kirjutama). Enne kui jõuti sõnani fotograafia, siis eesti keeles kandis see näiteks nime päwapilt (1869) ja walgusepilt (1910). Tehnoloogia arenguga on mõistet täpsustatud, kuid põhimõtte on sama – valguse abil pildi saamine. Põhimõtted olid sellest juba ammu teada, kuid 19. sajandil suudeti neid alles realiseerima hakata ning samal ajal hakkas arenema ka Eesti fotograafia ajalugu.

Fotograafide jõudmine Eesti linnadesse:

1843 Tallinn; 1844 Tartu ja Pärnu, 1845 Võru; 1847 Rakvere; 1861 Viljandi; 1862 Narva; 1863 Haapsalu; 1864 Kuressaare; 1867 Valga ja Jõhvi; 1881 Paldiski; 1885 Paide.

1843–1854 rändfotograafide periood; 1855–1881 paiksete ateljeede ajajärk; 1882–1895 fotograafia laiem levik.

1844 vanim foto Eestis; 1850 vanim kohapeal tehtud säilinud pildistus Eestis; 1860. aastatel

3. Elu Kadrinas

3.1. Äritegevuse algus

1930. aasta kevad saabus Gustav Heinrichile Kadrinas. Pole teada, kas vähene mööbel – väike köögikapp, laud, sohva – soetati Kadrinas või võeti kodust kaasa, mis on küll kodu kehvast arvestades väheusutav. Kui võeti kaasa, siis pidi neid toodama hobusega, kuid kehvast peres hobust ei olnud. Kõige tõelähedasem on, et Heinrich valmistas köögikapi ja laua ise, kui pärast kaitseväeteenistust ema juures elas ja Võsul tiserisellina töötas. Vastav oskus oli tal kindlasti olemas. Tema oma kätega tehtud kirjutuslaud – kahel pool kapp kolme riiuliga, keskel suur sahtel – teenis teda elu lõpuni tubli töölauana. On tõenäoline, et ka algkapital iseisva elu alustamiseks oli sel perioodil teenitud. Olemas pidid olema ka algteadmised fotograafiast ja peenmehhaanikast, mida ta tõenäoliselt sai Rakveres vastavate meistrite juures töötades. Nende oskuste kasutamise abil asus ta Kadrinas tasapisi teenima.

Umbes 30 km vahemaa katmiseks Uusküla ja Kadrina vahel kujunes meesterahva jalgratas *DIAMANT*. Ka oli see vajalik kodu ja Võsu vahet sõites. Hiljem, kui perre sündis poeg (lisa 18), kinnitati selle raamipulga külge istekorv väikelapsele. Et iste sõidu ajal istujat vähem põrutaks, olid kinnituseks vetruvad nahkrihmad.

Krimmi maja, asukoht Viru tänav 8, saalis oli piisavalt ruumi elamiseks, päevapiltniku- ja kellassepatööks. Sisse pääses tänavapoolsest nn paraaduksest. Välisseinal ukse kõrval oli reklaamkapp – õhuke klaasuksega kapp, milles näidati tehtud töid. Sellest perioodist on säilinud saalis tehtud fotod nii suurematest kui ka väiksematest seltskondadest. Suur kahe kõrge aknaga ruum võimaldas seda ateljeena kasutada. Madal uks viis esikust köögisahvrise, mis sobis hästi fotopimikuks. Vastavad kutsetunnistused Virumaa tööoskusametist pärinevad aastaist 1934 (fotograaf) ka 1936 (kellassepp). Tolleaegne fotograferimise aparaat asetati kindlalt seisva statiivi peale, objektiivi kaugust valgustundlikust klaasplaadist reguleeriti lõõtsa abil libistades mööda siine vastavalt ette või tahapoole. Päevapiltnik jälgis kaadrit aparadi taga kummargil olles. Et valgus ei segaks, oli tal üle pea visatud suur must riie. (*Uusküla, T. 2012*)

Ka teine märkmik on alustatud aastal 1929, milles alates esimesest leheküljest kirjas tabeli vormis kulud ja tulud. Esimesed sissekanded on kulud päevapiltniku inventarile ja vahenditele pealkirja all *Välja antud raha*. Esimesed sissekanded: *28.XII 29 Aparat-objektiiv 12000 s / 30.I 30 plated 3 pakki 1110 s / Retuchsi pliiaats 40 s / - „ – pintsel 30 s / Mensuur 128 s / Mattklaas 80 s / jne*. Järgmine lehekülg näitab *Sissetulnud raha*. Esimene laekumine on aset

leidnud 25. II 1930, *laekumine piltide eest*. Sissekandeid 20 real on tehtud kuni 18. V 30, laekumine kokku 1000 s, vähim 25 s ja suurim 200 s. Tolle aja rahaühikuks oli ju sent. Märkmikus on huvitav lehekülg: *Väljaminekud suitsetamisega*. Raharaamatut on peetud vaid 1931. aasta alguskuudeni. Kindlasti aitas see oma äri käima lükata. Kaustiku lõpuosas on kirja pandud mõned fotograafias vajaliku retseptid, sest ilmutus- ja kinnituslahused tuli tollel ajal päevapiltnikul endal kokku segada. Kuid on ka retsept, kirjutatud 13. I 33: *Tedretähtede vastu kreem, mida tuleb õhtul peale näo puhtakspesemist peale määrada (vara kevadel)*. Retsept on võetud ajakirjast *Taluperenaine* nr 5 november 1927. Üles on tähendatud ka mõningaid prof Puusepa retsepte mõne haiguse puhul. Huvi tervisehädade suhtes ja mõningad oskused neile abi leida olid kaasa saadud emalt.

3.2. Ateljee

Kavatsusega abielluda kaasnes ka plaan oma äri laiendamisest. Sellel eesmärgil asus Heinrich elama väikesesse majja pagariäri kõrval endise Kruusimäe kõrtsi taga. See kõrtsihoone asus paigas, kus tänapäeval näeme ja ka kasutame väikest treppi rahvamaja ja postkontori vahelisel alal. Maja lõunaküljele ehitas ta nn ateljee – kerge ehitise, millel olid avarad aknad nii seinas kui ka katuses (lisad 19, 20). Arvukad aknad andsid palju päevavalgust juurde, mis oli väga vajalik edukaks pildistamiseks. Oli ka juba kasutusel välklambi eelkäija – tugevat valgustust andev sähvatusena põlev magneesium. Selle perioodi ateljeefotod on äratuntavad taustadekoratsiooni järgi, samuti väike ümara laua ning pingi järgi. Seal pildistati üksikisikuid, seltskondi, ametkondi, kooliõpilasi klasside kaupa. Reklaamkapp paigutati kauplusehoone nurgale – see oli õhuke klaas-uksega kapike, milles näha mõned tehtud fotod. Reklaami avaldati ka ajalehes (lisad 22, 23).

Aktiivne päevapiltnikuelu andis piisavalt elatist. Sündmusi ja inimesi sooviti fotodena jäädvustada perekonnaarhiividesse järeltulevate põlvete jaoks. Kutsuti nii pulmadesse, varrudele, leeripidudele, sünnipäevadele, kooli ja klasside lõpetamistele kui ka kohalikele kultuuri-sündmustele ning matustele. Põhjus oli väga lihtne: tollel ajal oli võimalik pildistada vaid selleks ette nähtud varustuse abil ja seda varustust omasid vaid kutselised päevapiltnikud. Teenimisvõimalus oli ka laatadel pildistamine, kus liikus palju rahvast ning paljud kasutasid võimalust oma perest ja pereliikmetest just seal pilti teha. Sageli oli selleks kasutusel ka naljakas mannekeen – vineersein, milles oleva avause kaudu näitas pildistatav oma nägu, kehaks sai aga vineerile joonistatud humoorika kujutise (lisa 21). Laatade jaoks oli ka vastav aparaat olemas, mis ilmutas pildi välja mõne minutiga.

Matuste fotografeerimine oli koostöö pastor Beermanniga. Temale saadeti ikka sõiduk (hobusaan) järele. Päevapiltnik kui noor mees pidi talvel sõidu läbi tegema saanis sooja teki all istuva pastori selja taga saani jalaseotstel seistes. Suvisel ajal oli temal loomulikult liiklusvahendiks jalgratas.

Kultuuriloole hindamatu väärtusega on pildid hariduse seltsi maja isetegevuslastest, eriti näiteseltskondadest. Nemad on lasknud enamikust näitemängudest ülesvõtted teha. Eriti hea on asjaolu, et päevapiltnik fotole sageli ka etenduse nime on juurde kirjutanud. Siit-sealt ümbruskonnast tehtud loodusfotod võeti kasutusele lausa postkaartidena, mille abil sõnumeid saadeti. Fotod toleaegetest hoonetest – rahvamaja, koolimaja jt – jäävad sageli ainukeseks märgiks kunagi eksisteerinud majast või kohast, kuna aegade jooksul majad ise on hävinud või hävitatud. Üks selliseid on näiteks pastoraadihoone.

Pühad, mille puhul sugulastele-sõpradele postkaardiga häid soove saadeti, andsid idee valmistada kohaliku taustaga kaarte (lisa 24-30). Nii on seotud jõulu- ja lihavõttetemaatikaga Kadrina motiive ja vaatamisväärsusi. Vastvalminud Hariduse Seltsi Maja kui Kadrina uus ja uhke sümbol sobis kaartidele väga hästi, samuti kirik, rong väljumas jaamast härmatanud puude taustal jm. Kevadpühade puhuks olid sobilikud loodusvaated, mida täiendasid värvilised munad ja jänesed. Oli võimalik kaarte värviliseks teha, selleks oli väike värvilehtedega raamat, millelt võis sobivat värvitooni fotole hõõruda.

Ateljee kõrval leidis ruumi veel üheks äritegevuseks – nimelt akude laadimiseks (lisa 31). Nende kasutusala oli avar, sest elekter ei olnud küladesse levinud, raadioid aga kuulati laialdaselt. Need tegid aga häält akumulaatorite abil. Tehnikahuvi tiivustusel oli selgeks saanud ka raadioasjandus. Esimese raadiovastuvõtja ehitas Heinrich endale ise. Seegi töötas loomulikult akumulaatoritel. Küllap leidis ka eelmise sajandi kolmekümnendatel aastatel piisavalt kirjandust ning juhendmaterjale raadioasjandusega tegelemiseks.

Heinrich Kruusvaldi juba enne sõjaaastaid omandatud oskuste sekka kuulus ka autojuhtimine. Sellest teatab kõlava nimega dokument *JÕUVANKRIJUHI PRAKTILISE KATSE TUNNISTUS*, välja antud Rakveres 10. augustil 1939 (lisa 32). Heinrichil endal küll kunagi autot ei olnud, kuid juhiks oli ta naaber Arnold Kaisi sõiduautole, kuniks seda toleaeagsel pastor Kaisil oli. See dokument ei kehtinud aga enam peale sõda ja ta pidi läbima toleaeagsed kursused, et saada liiklusvahendi juhitunnistus. Liiklusvahendiks sai motoroller *TURIST* (lisa 33). Juba 1030ndate alguses oli ta jalgrattale paigutanud abimootori. Ka 1970ndail kasutas liiklemiseks, eeskätt töölkäimiseks mopeedi. (*Uuskiila, T. 2012*)

3.3. Tagasi Krimmi majas

1930ndate aastate lõpus taheti ehitada Tapa-Rakvere maantee otse läbi Kadrina ja fotoateljee majake oleks jäänud täpselt ette. Tegelikult ei saanud see projekt küll kunagi teoks, kuid see sundis noore pere oma elupaigast loobuma. Elu jätkus Aleksander Krimmi majas aadressil Viru tänav 8. Saatuse käsi tegi nii pere kui ka riigi elus ränki pöördeid.

Enne veel kui riiki tabas kaos, külastas see Kruusvaldi perekonda. Viru tänav 8 usinalt fotograafi- ja kellassepatööd tegevat juba laialt tuntud Heinrich Kruusvaldi ei tahtnud saatus enam soosida. Difteeria viis seitsmeaastase poja 2. jaanuaril 1941. See oli pastor Beermanni viimane matusetalitus 7. jaanuaril 1941 Eestimaa pinnal. See aasta tõi kaasa sõja ja sundmobilisatsiooni, mis viis teadmatusse neljaks aastaks. (*Uusküla, T. 2012*)

3.4. Teine maailmasõda ja Laskurkorpus

Teine maailmasõda (01.09.1939-08.05.1945) oli ülemaailmne sõjaline kokkupõrge, millesse oli kistud suurem osa maailma rahvastest.

20. juulil 1941 kuulutas kommunistlik võim Eestis välja üldmobilisatsiooni. Punaarmeele sattumine sõltus meeste sünniaastast (1905-1922) ja asukohast, kuna suur osa Eestist oli selleks ajaks langenud Saksa kätte ning mehi mobiliseeriti. Mis võimalusi oli eesti meestel Teises maailmasõjas veel peale Punaarmeele astumise? Kui sõda algas, põgenesid paljud eesti mehed metsa, kus koonduti endiste sõjajuhtide juhitud salkadesse. Neid hakati kutsuma metsavendadeks. See oli rahvaliikumine, millel ei olnud kesket juhti ega juhtivat organisatsiooni. Punaarmeele läks üldiselt väga vähe vabatahtlikke, sellepärast saadeti sundolukorras Venemaale üle 33000 mobiliseeritu, kes saadeti üle kogu NSV Liidu. Kõige rohkem oli neid Uuralis, Lääne-Siberis ja Volga jõe ääres. Mobiliseeritud saadeti vangilaagritesse ning ehituspataljonidesse, kus olid väga rasked elu- ja töötingimused. Kurnatuse tagajärjel suri juba esimesel talvel kaks kolmandikku mobiliseerituist. Tööpataljoni olid kaasa võetud nii kellassepa kui ka juuksuri tööriistad. Need päästsid näljasurmast, sest tehtud töö eest tasusid kohalikud elanikud toidupalukestega. Ei pidanud seal vastu sõbrad kirglikud suitsumehed, kes isegi oma kesise normpajuki tubaka vastu vahetasid. Eesti Laskurkorpuse moodustamine viis lahingutesse, mis suundusid kodumaa poole.

249. Eesti Laskurdiviis oli Teise maailmasõja ajal NSV Liidu Punaarmee koosseisus formeeritud põhiliselt eestlastest koosnev rahvusväeosa, 8. Eesti Laskurkorpuse koosseisus. Aluseks oli 10.02.1942 antud NSV Liidu Riikliku Kaitsekomitee (GKO) käskkiri 2 eesti las-

kurdiviisi moodustamiseks. 249. Eesti Laskurdiviis oli üks väeosa, millest koos 7. Eesti Laskurdiviisi jt moodustati 25. septembril 1942 8. Eesti Laskurkorpus.

Gustav Heinrich Kruusvaldi viisid sõjateed Velikije Lukist Sõrve sääre ja Kuramaani. Esimesed lahingud, kus osalesid laskurkorpuse väeosad, olid Punaarmee tagalas rindejoone taga asuvas Velikije Luki piirkonnas piiramisrõngasse võetud saksa vägede vastu, mida on nimetatud ka Velikije Luki operatsiooniks, võitles Eesti Laskurkorpus 09.12.1942 -16.01.1943. Korpus kandis raskeid kaotusi: korpuse enda andmetel langenutena 2247, haavatutena 6220 ja teadmata kadunutena 2020. Enamik teadmata kadunutest olid Saksa poolele üle läinud mehed, (900 neist andsid end seejuurs vangi piiramisrõngasse võetud Saksa vägedele) kes saadeti Polotski sõjavangilaagri kaudu Viljandi sõjavangilaagrisse, kus nad vabastati ja kuuks ajaks koju lubati kohustusega pärast seda Seaksa sõjaväkke astuda. Eestlastel õnnestus võtta vangi 1554 sakslast (sh Saksa garnisoni ülem ooberstleitnant parun Eduard von Sass. Pärast Velikije Luki lahingut tagandati mõlemad diviisiülemad, kes olid endised Eesti sõjaväe ohvitserid, ja asendati Venemaa eestlastega: 7. Eesti Laskurdiviisi ülemaks määrati Karl Allikas ja 249. Eesti Laskurdiviisi ülemaks Johan Lombak.

Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 23. juuni 1945 otsusele algas Punaarmee demobiliseerimine. Esimesed laskurkorpuslased (vanemad aastakäigud) lasti koju alates 16. juulist 1945. Kuni 1946. aasta lõpuni demobiliseeriti kokku 16 550 meest (lisad 36, 37). Neist 3425 (20,7%) asus tööle otseselt kohalikku okupatsiooniparaati kas valitsusasutustesse või kompartei, komsomoli, ametiühingu liinis. (Mandel 2008)

Sõja lõpupäev saabus Heinrich Kruusvaldile Miitavi haiglas kollatõvevoodis. Hiljem selgus, et samas oli ravil ka tema noorem vend Bernhard.

Tagasi Eestisse ei tähendanud veel tagasi koju. Demobiliseerimine saabus 1946. aasta lõpul (lisa 40). Ometi said kodused juba suvel teada, kes elus, kes mitte. Terve hilisema elu kandis Heinrich Kruusvald sõjaveterani (foto 41) tiitlit, millega käis tollel ajal kaasas rida soodustusi, mida ta küll kunagi ei kasutanud, välja arvatud üks kord, nimelt hambaproteesimise järjekorda saamisel. Sõjaajast pärineb ka peotäis medaleid, ikka vapruste eest kodumaa kaitsel. Mõned neist anti sõja-komissariaadi poolt kätte alles parkümmend ja rohkemgi aastat pärast sõja lõppu (lisa 42). (*Uusküla, T. 2012*)

3.5. Kodus pärast sõda

Kahtlemata jättis ränk katsumus – teise maailmasõja aastad – püsiva jälje. Uued pererõõmud olid siiski abiks raskuste ületamisel. 1947. aasta 21. veebruar tõi perre uue liikme – sündis tütar Tiiu (lisa 43, 44).

Oma endise kodu Krimmi majas Viru tänav 8 võitles Heinrich tagasi tänu sõjast naasnu staatusele. Köök ja tuba – sellest piisas. Kasutusse läks ka endine sahver kui fotopimik. Abikaasa Salme oli alles hoidnud fotograafiatarbed. Uue korra ajal ei tohtinud aga tulu saada eraettevõtlusest, kui saadi, siis tuli riigile tasuda kõrget tulumaksu. Nii mõnigi tuttav pöördus abi saama oma rikkis kellale või vajab pildistamist. Heatahtlikult teenust osutades võis aga samal ajal keegi „heasoovija“ võimudele vastava teadaande teha, mille tulemuseks võis olla nii läbiotsimine kui ka kohtutee. Õnneks nii drastiliseks olukord ei pöördunud.

Töökohaks sai Undla Masina Elektri Ühistu, kus ehitati elektriliine, ajalaamu, sisseseadeid. Kontrolörina tuli jalgrattal sõita perest peresse, talust talusse, et kontrollida voolumõõtjate näitusid ja nende järgi tasu kasseerida. Ühistu kontor asus Viru tn 7 endises Balderi majas. Teisele korrusele oli toodud vallavalitsus. 20. oktoobri 1950 öösel põles maja maha. Süüdi olid esimesel korrusel ööbinud ja kütmisega lohakat olnud kartulivarujad. Just eelmisel päeval oli muudetud vald nime poolest külanõukoguks. Paljaks põles mitu majas elanud perekonda, vallast jäi alles vaid pitsat, mis oli olnud vallavanema taskus.

Huvi tehniliste alade vastu ja ka olemasolev tehnikavaist olid töökohtade ja tegevuste aluseks. Nii sai selgeks atesteeritud elektri kuamet (lisa 45), millega teenis leiba keemiakombinaadis *FLORA* (artell *MINERAAL*). 1950ndate lõpuaastail oli Kohaliku Tööstuskombinaadi kellaspepp. Ametlik töötuba asus ikka Krimmi majas kunagises koguduse kantseleiks ehitatud toakeses. Sisse pääses paraaduksest. Reklaamiks tegi meister jälle saarepuu oksas rippuva suure taskuuri (lisad 46, 47, 48), just nagu kunagi varem ennesõjaaegsetel aegadel. Ka fotograafina kutsuti matustele, pidudele, kooli. (lisad 49, 50, 51). Kodus oli sisse seatud valge vineertahvel taustana ja vana lõõtsaga kaamera statiivi peal, et teha portreefotosid. Neid läks vaja küll dokumentidele, autahvlitele ja sõpradele kinkimiseks. Viimane oli kombeks eriti koolinoorte seas. Mõnda aega juhendas ta ka kooli fotoringi. 1950-1980 tegi sageli ka Kadrinas ringi liikudes fotosid, mis tänaseks on hea kohalik ajalooline materjal. (*Uusküla, T. 2012*)

Lisa 52 – Heinrich Kruusvaldi tütre Tiiu Uusküla suulised mälestused.

Kokkuvõte

Uurimistööd ajendas teostama ühe fotograafi rikkalik fotopärand, mis andis lõppkokkuvõttes ülevaate 79 aastat ja 8 kuud vanaks elanud inimese kujunemisloost ja elukäigust ja fotopärandist. Selles elukäigus ei olnud rõõmud ja mured tasakaalus. Murede ja raskuste pool oli märksa kaalukam. Suure osa raskustest põhjustas maailmapoliitika, mis ei jätnud riivamata ka ühegi väikese ja tähtsusetu inimese elu. Oma elu on aga igale inimesele kõige tähtsam, sest mitut elu elada ei saa.

Gustav Heinrich Kruusvald elas oma elu nii, et teda mäletatakse Kadrina vanemaealise elanikkonna seas, kes oma noorusaegadel käisid tema juures tegemas portreefotosid ning olid sündmustel (kooli lõpetamine), kus tema pildistas. Gustav Heinrich Kruusvaldi poolt tehtud ja märgistatud fotod asuvad Virumaa Muuseumi kogudes ja on ka mitme kollektsionääri (näit Raivo Laasmägi Rakveres) kollektsioonides.

Ta pidi hakkama tööd tegema juba noores eas. Tal oli huvi mitme oskuse-elukutse vastu ja ta ka saavutas oma eesmärgi – omandas fotograafi ja kellassepa kutseoskused, hiljem lisaks ka elektrimontööri elukutse. Ta oli elule avatud inimene, ta huvitus ümbritsevast keskkonnast, ümbritsevatest inimestest. Teda meenutatakse hea sõnaga. Ta oli väga hea isa ja vanaisa, keda meenutatakse perekonnas ja sugulaste seas.

Uurimus andis võimaluse teda meenutada, tutvuda tema kujunemise ja elukäigu looga. Saime teada, millisest perekonnast ta põlvnes, milliseid eluväärtusi ta olulisteks pidas. See on võimalus tema lugu elusana hoida järeltulevate põlvkondade jaoks, sest on loomulik iga põlvkonna huvi oma juurte vastu. Samal ajal selgitas uurimus ka Eesti ajaloo mõnda tahku – näiteks Laskurkorpus, metsavendlus.

Eriti hea materjali meenutusteks moodustavad Gustav Heinrich Kruusvaldi aegade jooksul tehtud fotod. Nende abita oleks pilt temast märksa kahvatum. Fotograafiks õppinud ja kujunenud meister andis suure panuse ka Kadrina koduloolisse pärandisse oma fotodega. Need Kadrina ja Kadrina ümbruse hoonete-looduse-inimeste vaated/portreed on aegumatud ka kaugemas tulevikus. Nende abil mäletatakse ja väärtustatakse minevikusündmusi.

Kasutatud kirjandus ja allikad

Kirjaliku allikad

1. Perekonnakroonika-genealoogia (autori valduses).
2. Perekonnakroonika-dokumendarhiiv (autori valduses).
3. Richard Tammik. *Kadrina kihelkond läbi aegade*. 2005.
4. Mati Mandel (ajaloolane). *Eesti poiste Kolgata tee*. Õpetajate leht nr 4 2008.
5. Tiiu Uusküla. *Hilinenud kirjand*. Kodukant, aprill 2000.
6. Tõnis Liibek. *Fotograafia ajaloost ja ajaloolistest fotodest Eestis*.
fotoparand.org.ee/.../T-Liibek/
7. Vikipeedia, vaba entsüklopeedia.
8. [www] ra.ee/saaga/
9. [www] geni.com/home/

Suulised allikad

Tiiu Uusküla. 2012. Intervjuu. (Intervjuu autori valduses).

Fotod

Perekonnakroonika-fotoarhiiv Lisad 1-51 (autori valduses).

Lisad

Lisa 1

Kodumaja Söödi. Lävepakul istuvad ema Anna ja õetütar Aino, seisab õde Olga Helene, tema juures ema kasupoeg Vaino.

Lisa 2

Kodumaja Söödi õuel ema Anna.

Lisa 3
Isa Jakob „Jäska“ Kruusvaldt ja
ema Anna (neiuna Prass).

Lisa 4
Ema Anna, vanem vend Johannes Albert
ja ema süles 2aastane Gustav Heinrich

Lisa 5

Isa Jakob Kruusvaldt'i matus juunis 1927.
Vasakult: Bernhard, Anete Pauline, Olga Helene,
Vilhelmine Elisabeth, Gustav Heinrich.

Lisa 6

Ema Anna matus märtsis 1947. Vasakult: Gustav Heinrich, Olga Helene, Anete Pauline,
Johannes Albert, Vilhelmine Elisabeth, Bernhard.

Lisa 7
Koolipilt. Tagareas vasakult teine Gustav Heinrich.

TUNNISTUS.

Selle tunnistuse omanik *Gustav Heinrich Krusswaldt*
 õppis *Salmse Võhma algkoolis*
 ja lõpetas 1924 aasta *juun.* kuul neljaaastalise alg-
 kooli kursuse ja on seega Asutava Kogu 1919. a. 19. sept määrusega
 maksmapandud koolikohustuse täitnud.

Õppimisel ilmutas *Gustav Heinrich Krusswaldt*
 järgmisi teadmisi ja võimisi:

Koduloos	<i>rahuldav</i>
Eesti keeles	<i>rahuldav</i>
Laulmises	<i>rahuldav</i>
Võimlemises	<i>hea</i>
Käshõõs	<i>hea</i>
Joonistamises, voolimises ja ilukirjas	<i>hea</i>
Arvuteaduses ja geomeetrias	<i>rahuldav</i>
Loodusteaduses	<i>hea</i>
Maadeteaduses	<i>hea</i>
Rjaloo	<i>hea</i>
<i>Saksa</i> keeles	<i>rahuldav</i>
Muusikas	<i>hea</i>

Tunnistuste järgi on *Krusswaldt Eesti Vabariigi* kodanik, sündinud *10 aprillil 1908 aastal.*

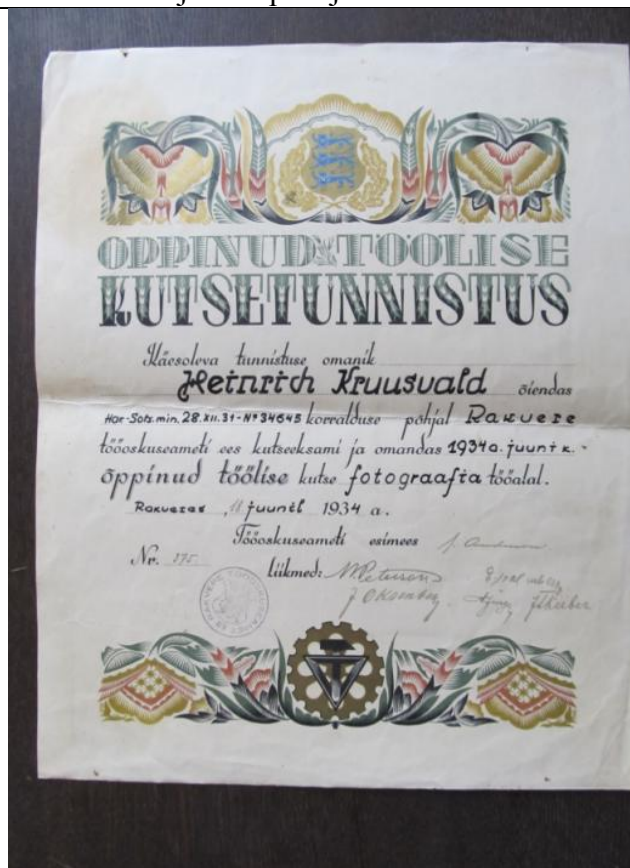
Wõhma,
6. juunil 1924 a. Koolijuhataja: *L. Taal.*
 Opetajad: *E. Taal* *H. Komp.*

 U-2. 2500* trükkimise osakond Linn 184. 27

Lisa 8
Koolitunnistus Palmse Võhma koolist.

Lisa 9
Reamees Gustav Heinrich Kruusvaldt
5. üksikjalaväepataljon Rakveres 1929.

Lisa 10

Lisa 11

Lisa 12

Lisa 13

Lisa 14

Lauliku esileht on kaunistatud värvika kleppildiga

Lisa 15
Tolle aja kombekohane kihlakaart.

Lisa 16
Abielu sõlmimine 17.09.1932.

Lisa 17

Lisa 18

Isa Heinrich Kruusvald ja poeg Hans
(16.12.1933-02.01.1941).

Lisa 19
Oma kätega ehitatud fotoateljee.

Lisa 20
Etüüd valgusküllases ateljees.

Lisa 21

Joonismehike vineeril laatel pildistamiseks.

Lisad 22, 23

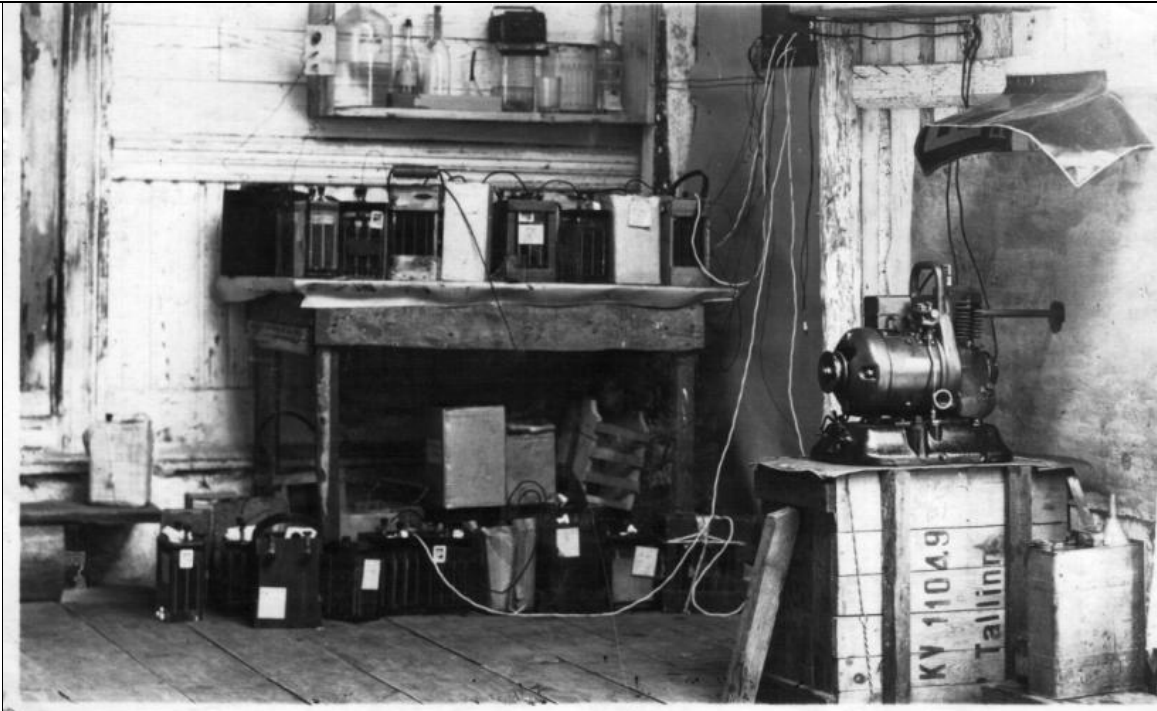
Reklaamkapp kauplusehoone seinal ja reklaakuulutus ajalehes, kui meister elas ja töötas taas Krimmi majas.

Lisad 24-30
Pühadeteemalised postkaardid Kadrina vaadetega.

Lisa 31
Akumulaatorite laadimisruum ateljee kõrval.

Viru Maavalitsus.

Jõuvankrijuhi praktilise katse tunnistus.

Heinrich Kruusvald,
(nimi ja perekonnanimi)

sündinud *23. apr. 1908* _____ öiendas „*10.*“
augustil 1939 aastal Jõuvankrite seaduse §23 põhjal
Viru Maavalitsuse juures moodustatud katsekomisjoni ees
katsed, millega omandas õiguse *auto*
juhtimise *IV (uljand)* (iligi loa saamiseks.

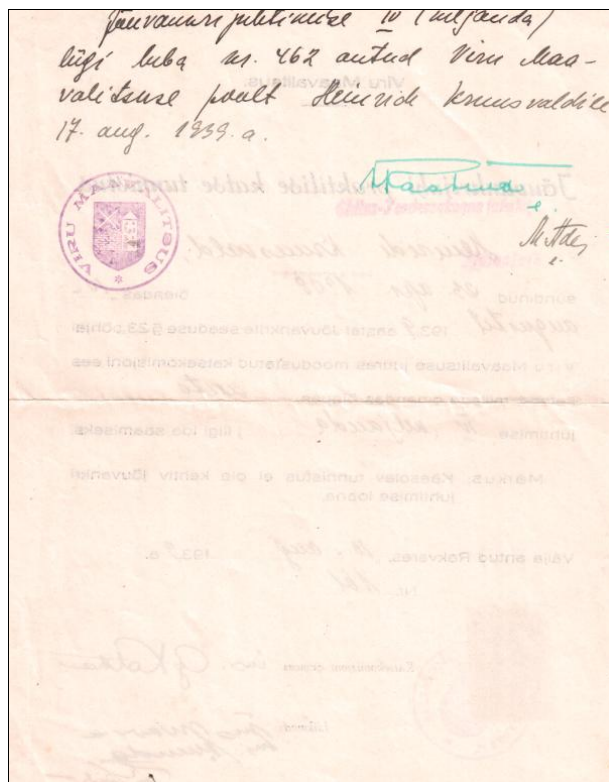
Märkus: Käesolev tunnistus ei ole kehtiv jõuvankri
juhtimise loana,

Välja antud Rakveres, „*10. aug.*“ 1939 a.
Nr. *161*

Katsekomisjoni esimees: *ins. G. Kotka*

Lükkmed: *ins. Maare*
ms. Kuuda
[Signature]

Lisa 32
Mootorsõiduvahendi juhitunnistus 1939st aastast.

Lisa 33
Juhitunnistuse 2. külg.

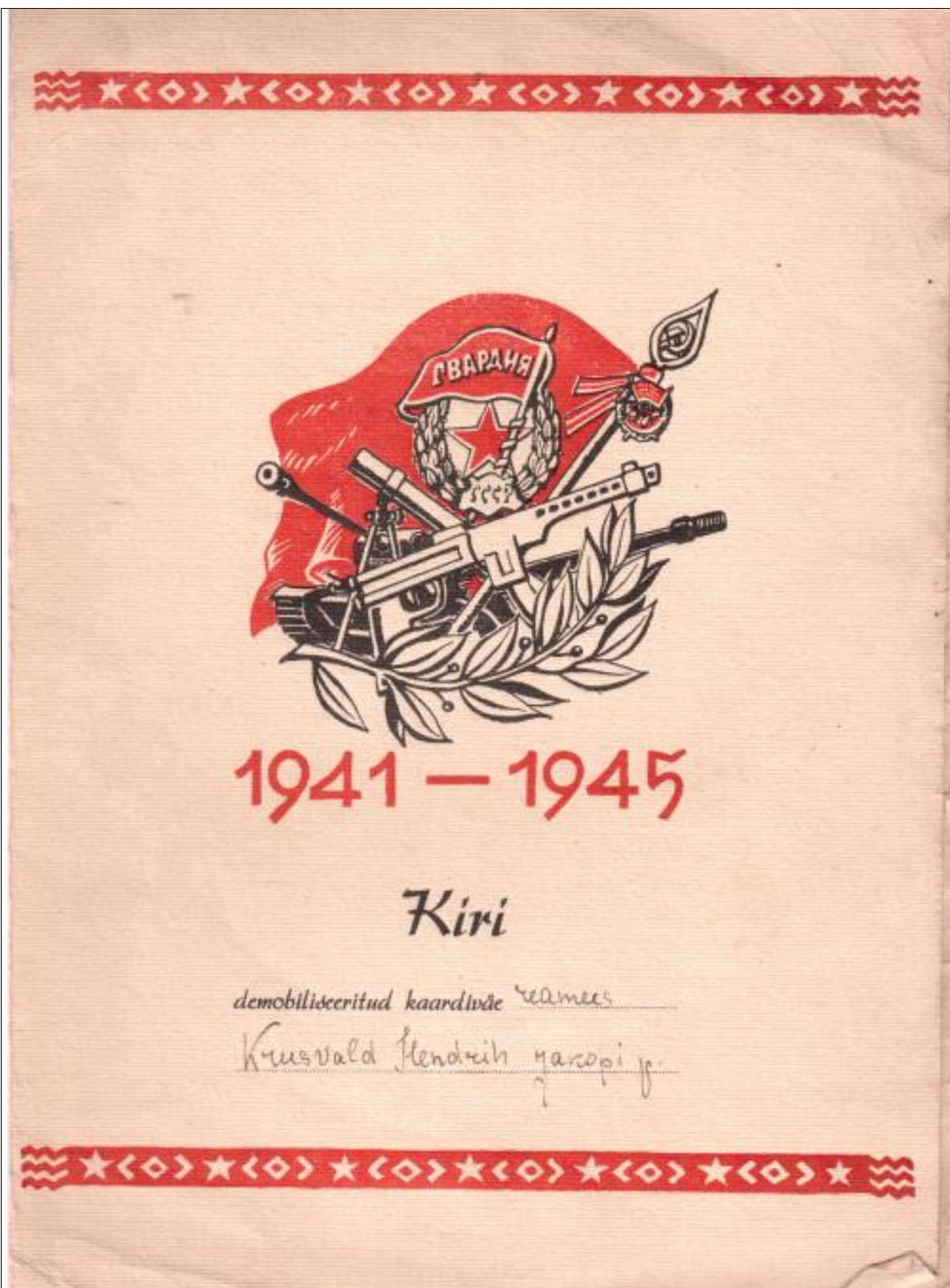
Lisa 34
Alles pensionipõlve eel soetatud motoroller *TURIST*.

Lisa 35
Abimootoriga jalgrattale järgnes 1960ndail aastail mopeed.

Lisad 43, 44
Perekond Kruusvald 1947. aastal ja 20 aastat hiljem.

Lisad 36, 37, 38, 39
Muljetavaldavad domobiliseerimiskirjad

Kallis seltsimees

Kruusvald

Nüüd, kus oleme hitlerliku Saksamaa purustanud ja Jaapani agressori võitnud, Sina, olles oma kohuse Kodumaa ees auga täitnud, lahkud Punaarmee ridadest ja pöördud tagasi koju, omaste juurde, lähed rahulikule loovale tööle.

Sel pidulikul hüvastijätu-tunnil me ütleme: nägemiseni, lahinguseltsimees! Üheskoos meiega läbisid Sa pika võitlustee, üheskoos teenisime meie — neetud vaenlast vägevasti lüües — oma lahingulipule suurt kuulsust, saavutasime oma väekoondisele Nõukogude Valitsuse kõrge tunnustuse — me saavutasime Stalinliku Kaardiväe üleva nimetuse. Meie väekoondise ja väeosade lahingulippe ehivad nõukogude ordenid. Üheskoos hoidsime me võitlustes kõrge eesti rahva au vennalike nõukogude rahvaste peres. Pikk, raske ja karm oli see tee, kuid see viis meid Võidule, avas ukсед õnnelikku tulevikku!

Palju päevi veetsid Sa ägedais lahinguis, ilmutasid suurt vaprust, visadust ja vastupidavust. Alati ja igasugustes olukordades täitsid Sa oma ülesandeid hästi, täitsid auga Punaarmee sõjamehe Vandetöotuse ja Kõrgema Ülemjuhataja seltsimees Stalini käsud.

Vihases võitluses kurikavala vaenlasega innustasid Sind Lenini-Stalini partei suured ideed. Meie sotsialistliku Kodumaa au, vabaduse ja sõltumatuse kaitsmise nimel ei säästnud Sa oma jõudu ega verd. Lahinguhüüdega „Kodumaa eest! Stalini eest!” läksime me lahingusse, ja mitte mingid vaenlase kindlustused ei suutnud meid peatada. Me purustasime vaenlase Velikije Luki all, vabastasime oma kalli Kodumaa, Nõukogude Eesti, ületasime sangarliku võitlusega väinad, murdsime läbi sakslaste kaitseliinid Sõrves, lõime vaenlast tugevasti Kuramaal. Stalini nimi lendas leekiva üleskutsena meie ridades, ja kuulide ning kildude rahe all läksid Sa kartmatult rünnakule. Ja Sinu sõjamehe-töö ja sõjamehe-vaev ei olnud asjata: nüüd lehvivad võidukad nõukogude lipud purukslöödud vaenlaste maade kohal!

Meil on kahju Sinust lahkuda, ühise võitluse aastad liitsid meid ühte; kuid tea, lahingusõber, me ei unusta Sind kunagi! Kogu väekoondise rea-, seersant- ja ohvitserkoosseisu nimel ütleme Sulle aitäh Sinu ustava Kodumaa-teenimise eest! Sa teenisid kogu meie võitja-rahva igavese tänulikkuse.

Sa sõidad oma kallite omaste juurde ja tunned jälle rahuliku töö rõõmu. Loodame, et Sa ka seal, eemal oma väeosast, ei riku nõukogude sõjamehe au ja väarikust, et töötad ausalt ja püüdliselt meie Nõukogude riigi ning Punaarmee võimsuse tugevdamiseks.

Ära unusta oma väeosa, pea meeles meid, pea meiega pidevat ühendust. Jutusta oma lastele ja lastelastele nõukogude sõjameeste kangelastegudest Suures Isamaasõjas, oma väeosa surematuist tegudest, kasvata neid meie lahingutraditsioonide vaimus. Õpeta tulihingeliselt ja siiralt oma Kodumaad ja rahvast armastama.

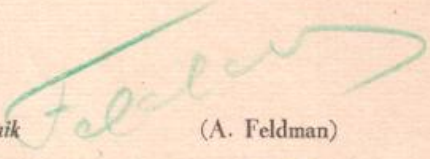
Kogu südamest soovime Sulle pikka, õnnelikku ja rõõmsat elu ning parimat edu töös meie emakese-Kodumaa hüvanguks!

Nägemiseni, lahinguseltsimees! Palju õnne ja head reisi!

N Eesti Punalipulise Kaardiväe

Laskurväekoondise komandör

kaardiväe polkovnik

(A. Feldman)

Komandöri asetäitja poliitilisel alal

kaardiväe alampolkovnik

(A. Raadik)

Väeosa komandör

Komandöri asetäitja poliitilisel alal

1. novembril

1945. a.

Lisad 40, 41

Äsja sõjast naasnu ja Suure isamaasõja veteran pensionieas.

Lisa 42

Medalid ja märgid Suures isamaasõjas osalemise eest.

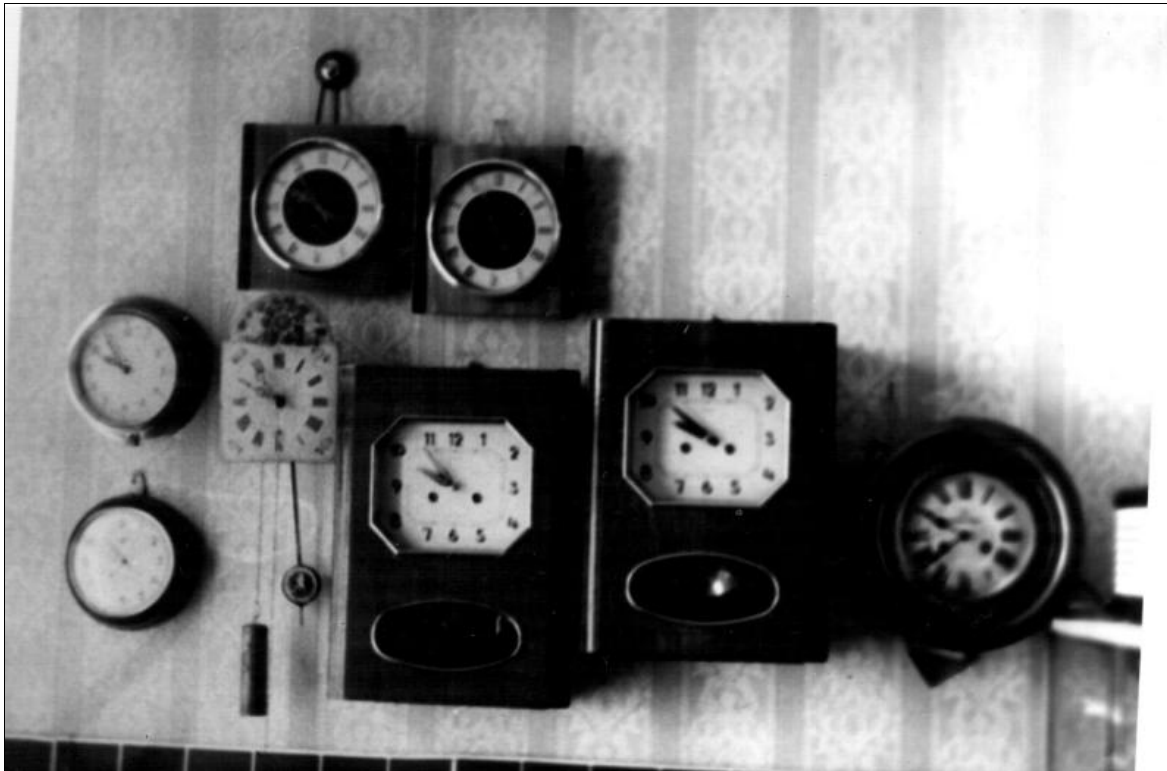
Lisa 45
Elektrikuna Flora päevil kuni pensionini.

Lisa 46
Reklaamkell kellassepa töötoa ukse ees Viru tn 8
1950ndate lõpus.

Lisa 47
Kellassepp oma töölaua taga.

Lisa 48
Kellasepa töötoa sein.

Lisa 49
Fotoaparaadiga 1950ndail aastail.

Lisa 50
Fotoaparaadiga 1960ndail aastail.

Lisa 51
Fotoaparaadiga 1970ndail aastail.

Lisa 52 Isa läbi tütre mälestuste

Pilditöö

Isa andis fotoaparaadi minu kätte, kui olin kuueaastane. Mäletan, et olime koduukse ees õuel. Isa istus pingil, jalg üle põlve, ja mina tegin oma esimese klõpsu. Aparaadi nimi oli Smena-5 ja isa oli selle äsja ostnud. Ega teistsuguseid aparate tol ajal saada polnudki. Muidugi oli ta eelnevalt paika pannud kauguse ja säriaja, mis toleaegetele fotoaparaatidele omakäeliselt panna tuli. Erinevalt tänapäevasest fototehnikast tuli silma järgi hinnata nii kaugust kui ka valgustugevust. Valguse täpseks määramiseks oli välja mõeldud ka väike paari tikutopsi suurune aparaat nimega eksponomeeter. Kui kaugus sai valesti pandud, oli objekt fotol udune, kui valgustusaeg liiga pikk, sai pilt liialt tume ja vastupidi. Isa oskas alati kõike õigesti hinnata. Temal apse ei esinenud.

Teine pidev juuresolek seoses fotodega oli pimikutöö. Armastasin pimedas ruumis, mida valgustas vaid väike punase tulega lambike, seista isa parema käe pool, kui olin istuvast isast ka seistes madalam. Väikesel töölaual oli kolm vanni: esimene ilmutiga, teine puhta veega ja kolmas kinnitiga. Vasakul pool oli kast, mille kaant sai üles tõsta ja alla lasta. Kastis sees pani isa põlema loetud sekunditeks lambi. See oli kontaktkoopiakast. Valgustusaja sekundeid luges isa sosinal. Ka see oskus vajalik valgustusaeg leida oli tal lihtsalt peas. Hiljem ostis ta väikese raamatu mõõtu relee, millega sai nuppu pöörates vajaliku valgustusaja panna. Uue suurendusaparaadi nimi oli Leningrad, sellega sai rullfilmist teha tavalisi postkaardi suurusi pilte ja ka väga suuri pilte. Lummas oli vaadata, kuidas ilmutusvannis puhtale paberile aeglaselt kujutis hakkas tekkima. Kui pilt oli isa arvates piisavalt ilmunud, kastis ta selle pintsettidega servast haarates veevanni ja seejärel pani kinnitisse. Viimases seisid pildid veidi pikemat aega. Pärast tuli pilte pesta mitme puhta vee läbi ja paksule klaasplaadile kõvasti kinni rullides kuivama panna. Kuivad pildid viskasid end ise lahti ja nende läiget nimetati kõrgläige. Pesu ja kuivatamist sai teha valgustatud ruumis Kooliaastate jooksul olin üks väheseid, kes oskas tänu isa õpetustele pilti teha. Filmi ja pildid ilmutas välja ikka isa. Nii oli väga mugav. Tuli siiski aeg, kus pidin kõike seda ka ise tegema.

Kellatöö

Sageli istus isa oma töölaua taga kummargil. Et tööpind silmadele lähemal oleks, oli ta ise valmistanud sobivalt madala pehme pealispolstriga taburetistme. Kellamehhanismid on teatavasti sageli väga väikesed ja nende paremaks nägemiseks oli isal ühe silma ees kellaspeade poolt kasutatav topsluup. See seisis kindlalt oma kohal põse- ja kulmulihaste väljatreenitud võttega. Paljudel proovijatel see kuidagi ei õnnestunud. Mulle meeldis juures

olla ja ka ise käed külge lüüa. Mul oli lubatud lammutada vanu taskuuure ja käekelli. Kruvisin siis imeväikese kruvikeerajaga kellamehhanisme lahti, niipalju kui neil kruvikesi leidus ja võimalik oli. Uuesti kokkukruvimist küll ei meenu. Isa avas kellade sisemusi, lammutas need osadeks, puhastas väikeses klaastopsis bensiini sees, pani jälle kokku. Purunenud osad või ka klaasi asendas uutega. Kõige õrnem oli juusvedru, mille kohta tema ütles karvavedru. Kapitaalselt rikkus kella võlli purunemine või kõverdumine kukkumise tagajärjel. Siis ta sageli treis uue võlli. Tilluke treipink oli kinnitatud lauaserva külge. Ringi ajas ta seda käega suurt hooratust ringiratust keerates. Tagavaraosi käis ta mõnikord Leningradi linnast ostmas, meil selliseid kauplusi ei olnud.

Oskused, huvid, harrastused

Isa oskas kõiki töid. Ta tegi kodus remonti ja paigaldas elektriseseadet, ehitas puidust pinke, riuleid ja muid tarbeasju, parandas tinutuskolviga plekknõusid, parandas rikkiläinud raadiovastuvõtjaid ja õmblusmasinaid. Ta haris hobusega kartulimaad. Tal oli alati tagavaraks hulk tervendavad ravimtaimedrooge. Tema juurde tuldi väikeste ja suurte haavadega, tulid töömehed, kellel oli prügi, vahel isegi metallikild (nt treialil) silmas. Sõbrad ja sugulased külastasid teda kui juuksurit. Kõiki võttis ta vastu oma sõbralikul moel. Ajalehed-ajakirjad luges ta pidevalt läbi, eriline lemmik oli Pikker, sest tema huumorisoon oli üldtuntud. Lahendasime koos ristsõnu. Õhtuti luges isa ette ka raamatuid. Eriti on meeles Seiklusjutte maalt ja merelt sari. Ka oli ta hea jutustaja, teemaks läbikäidud rängad sõjateed. Vahel pani ta kirja mõned luuleread, kord kirjutas mulle ka koolikirjandi ja joonistas ilusa pildi sõbranna salmikusse. Kõik see oli heatahtlik huvi ümbritseva elu ja inimeste vastu. Isa oli hea ujuja, Viitna järves ujus ta alati saarele ja tagasi. Ta armastas kasse ja kassid armastasid teda, olles alatasa ta töölaua nurga peal või isegi ta kukil.

Isa ja vanaisa

Minu isa oli väga hea isa minule ja väga hea vanaisa minu lapsele. Ta oli alati vaikne ja tasakaalukas. Tal oli suur süda abistamiseks hädasolijaid ja hea huumorimeel lohutamaks kurvastajaid. Oma kurbust hoidis ta endas, istudes mõnikord omaette hämaras toas ja süüdates enda ees laual küünla. Küllap oli ta neil hetkedel oma lahkunud lähedaste, eriti poja juures. Oma oskustest paljugi andis ta märkamatuult edasi minulegi. Tänutäheks ja tunnustuseks kirjutasin 2000. aastal Kadrina valla ajalehes Kodukant artikli oma isa elust pealkirjaga Hilinenud kirjand.